

Treball de fi de grau

Títol

Autor/a

Tutor/a

Grau

Data

Full Resum del TFG

Títol del Treball Fi de Grau:

Autor/a:

Tutor/a:

Any:

Titulació:

Paraules clau (mínim 3)

Català:

Castellà:

Anglès:

Resum del Treball Fi de Grau (extensió màxima 100 paraules)

Català:

Castellà:

Anglès

*A la meva mare i el meu germà; per acompanyar-me en cada pas. Gràcies per
ser el meu puntal, ara i sempre.*

Als meus avis; per esperar pacientment aquest dia durant quatre anys.

*Al Víctor, per ser el meu acompanyant en aquest camí. Per escoltar-me,
estimar-me i respectar-me de la forma en què ho fas.*

Al Josep Anton La Fuerza, per creure sempre en mi.

A la Paula Cros i la Celia Sales, per fer-me descobrir l'amistat més sincera.

A l'Albert Chillón, guia i tutor en tot el sentit de la paraula.

I, finalment, a mi. Per caminar sempre endavant a contracorrent.

Índex:

Contenido

Índex:.....	4
1. INTRODUCCIÓ.....	5
2. LA POST-VERITAT: ORÍGENS I SIGNIFICAT	6
3. LA NOCIÓ DE POST-VERITAT	10
3.1- LA POST-VERITAT: MENTIDA, DESINFORMACIÓ I NOTÍCIES FALSES.....	10
4. FRIEDRICH NIETZSCHE I L'HERMENÈUTICA.	13
5. NIETZSCHE I LA QÜESTIÓ DE LA VERITAT	17
5.1- LA LEGITIMITAT DEL CONEIXEMENT HUMÀ	17
5.2- LA VERITAT I EL LLENGUATGE	19
5.2.1- LA GENEALOGIA DEL LLENGUATGE.....	19
5.3- EL LLENGUATGE I LA FORMACIÓ DE CONCEPTES	22
5.4- EL LLENGUATGE I EL "TRACTAT DE PAU"	25
6. CONCLUSIONS	27
7. BIBLIOGRAFIA	37

1. INTRODUCCIÓ

El present treball denominat “L’art de la veritat i la mentida: la post-veritat i Nietzsche” es tracta d’una investigació de caràcter reflexiu i expositiu sobre el fenomen de la post-veritat, en aquest cas, analitzat, a la mateixa vegada, des de el mètode hermenèutic de Nietzsche i la concepció d’aquest envers la ‘veritat’ i la ‘mentida’.

En primer lloc, es durà a terme un anàlisi del neologisme de post-veritat, estudiant els seus orígens, significat i fenòmens associats, com ara la desinformació, l’ús de les xarxes socials i la pròpia concepció de la ‘mentida’. En segon lloc, el projecte abordarà, de forma directa, el mètode hermenèutic de Nietzsche, relacionant-lo amb pensadors contemporanis de la seva època i tractant, alhora, punts de vista diversos sobre el propi mètode. En l’apartat següent, es farà un anàlisi exhaustiu de diverses tesis entorn al mètode hermenèutic, com ara l’ús del llenguatge, la noció del concepte, la ‘veritat’ com a pacte social, o la visió del filòsof alemany entorn al coneixement.

Finalment, en l’apartat de conclusions, es posaran sobre la taula i es debatran diverses qüestions treballades al llarg del projecte, mentre alhora, es contraposen i complementen de forma directa els dos objectes principals de treball del projecte: la ‘post-veritat’ i l’hermenèutica i concepció de Nietzsche envers la ‘veritat’.

Aquest treball pretén ser una primera introducció a una temàtica que, perfectament, podria ser tractada de forma exhaustiva. Es tracta d’una qüestió complexa que ha intentat ser reduïda a senzilles explicacions, en un intent d’entendre les característiques bàsiques d’ambdós conceptes i les possibles relacions entre els dos; a banda de voler remarcar, alhora, problemàtiques actuals entorn a valors i conceptes que emmarquen la nostra societat. En aquest sentit, considero que el treball pot ser un bon inici de futures línies d’investigació en la meua carrera.

2. LA POST-VERITAT: ORÍGENS I SIGNIFICAT

D'acord a Oxford Dictionaries, el neologisme de 'post-veritat' va ser emprat, per primera vegada, en un assaig del dramaturg serbi-estatunidenc Steve Tesich l'any 1992. L'article, publicat al diari *The Nation*, tractava de forma crítica escàndols com els coneguts Watergate, el conflicte Iran-Contra o la Guerra del Golf. En la peça, Tesich (1992) equipara la post-veritat amb el "síndrome de Watergate"; definit pel mateix autor com una 'malaltia' que va sorgir en la societat estatunidenca arran de l'altercat protagonitzat per Richard Nixon en la dècada dels anys 1970. Segons Tesich (1992), després de conèixer la revelació de l'ex-president Nixon, la ciutadania estatunidenca començaria a desdenyar les anomenades «veritats incòmodes», és a dir, sobre situacions que els desagradaven o els afectaven de forma personal.

Les revelacions que el president Nixon i els membres del seu gabinet eren uns lladres va emmalaltir i disgustar a la nació americana. Però la veritat va prevaldre i la nació, encara més orgullosa, es va donar copets a l'esquena. Tot i els crims comesos en l'oficina més alta de la Terra, el sistema de govern americà va funcionar. La democràcia va triomfar. Arrel d'aquest triomf, però, va ocórrer una cosa totalment imprevista. Ja sigui perquè les revelacions de Watergate van resultar especialment doloroses i seguides immediatament després de la guerra de Vietnam – repleta de crims – o perquè Nixon havia estat perdonat d'una forma molt ràpida, els americans vam començar a fugir de la veritat. Vam arribar a equiparar la veritat amb les males notícies, i ja no volíem més males notícies, sense importar-nos que fossin certes o vitals per a la nostra salut o per a la nostra nació. Buscàvem que el nostre govern ens protegís de la veritat (Steve Tesich: 1992).

L'escàndol Iran-Contra (1985-1986) durant el govern de Ronald Reagan, assegura Tesich, va emfatitzar i confirmar, encara més, aquesta teoria: «El president Reagan va percebre, de forma correcta, que la societat no volia conèixer la veritat. Ens va mentir, però no va haver d'esforçar-se gaire en fer-ho. Sentia que acceptaríem amb gust la seva pèrdua de memòria com a coartada.

Sabia perfectament quina mena de govern que teníem, llavors, en el nostre país».¹

La primera Guerra del Golf, diu Tesich, va mantenir la tradició empresa per Nixon i Reagan, i va significar, gairebé per primera vegada, que els estatunidencs acceptessin amb grandiloquència que la censura de premsa es tractava d'un mal necessari, al qual s'havia d'accedir quan el govern cregués que podia jugar a favor de l'interès nacional.² «Només vèiem el que el nostre govern volia que veiéssim, i no vam considerar que això fos perjudicial», escrivia Tesich, mentre apuntava: «Ens va agradar funcionar d'aquesta forma. Sentíem que el govern ens estava cuidant».

L'any 2004, l'escriptor estatunidenc Ralph Keyes, també va tractar el terme de 'post-veritat' en el llibre homònim *The post-truth era: dishonesty and deception in contemporary life*. En ell, Keyes (2004) assegura que l'engany «s'ha convertit en una forma de vida moderna, on la línia divisòria entre la veritat i mentida ha desaparegut», mentre alhora, posa de relleu l'existència de conceptes com «neo-veritat», «veritat suau» o «veritat falsa». Ralph Keyes també serà un dels autors que, tal i com podem observar en els capítols següents, defensarà que la veritat i la honestat «ja no són absolutes, sinó conceptes mutables i fluïts».³ El mateix any, el periodista Eric Alterman tornaria a relacionar el terme de 'post-veritat' amb la política, assegurant que, arran dels atemptats del 11-S, Amèrica estava vivint un «ambient de post-veritat».⁴ Per a confirmar la seva tesi, Alterman posaria especial incís en les declaracions proferides per George Bush i el seu equip de presidència després de l'atac terrorista. Així mateix, en el llibre, Eric Alterman segueix l'estela dels seus dos companys – Steve Tesich i Ralph Keyes – i, novament, decideix estudiar i exemplificar el fenomen de la 'post-veritat' a través dels casos Watergate, la Guerra del Golf o l'escàndol d'Iran-Contra de Ronald Reagan; cosa que ens duu a pensar, inevitablement, que gran part de la Història dels Estats Units s'ha vist involucrada en afers descrits o titllats de “post-vertaders”.

² Kreitner, R. (2006). Post-Truth and Its Consequences: What a 25-Year-Old Essay Tells Us About the Current Moment.

³ Keyes, R. (2004). *The Post-Truth Era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life*.

⁴ Alterman, Eric (2004). *When Presidents Lie: A History of Official Deception and Its Consequences*.

El sociòleg i polític Colin Crouch també se sumaria a la llista d'autors del fructífer any 2004 i, a través del seu llibre titulat *Post-democracy*, Crouch començaria a emprar el terme de “post-democràcia” en paral·lel al de “post-veritat”. En l'obra, Crouch assegura que el debat electoral previ als comicis es tracta d'un espectacle «estretament controlat i gestionat per equips rivals de professionals que són experts en tècniques de persuasió», mentre alhora també afirma que el model de «la indústria publicitària ha pres la comunicació política, cosa que ha desembocat en una crisi de confiança i de valors gegantesca».⁵ En la mateixa línia, el periodista Martín Caparrós considera el terme com un «sinònim del vell ús de la propaganda, les relacions públiques i la comunicació estratègica com a instruments de manipulació i control social». L'autor argentí considera a Edward Bernays com un dels principals teòrics de la propaganda i un dels creadors del terme “relacions públiques” per a substituir el concepte de “propaganda”, impregnat de, segons Caparrós, connotacions negatives. En relació a la post-veritat i la figura d'Edward Bernays, Caparrós (2017), diu: «Sembla com si aquest any els polítics haguessin començat a manipular la informació i, a través de la informació, a les persones. Edward Bernays hauria esclatat a riallades».

Tot i les referències de Tesich, Keyes, Alterman i Crouch en els anys 1992 i 2004 respectivament, l'origen contemporani del terme s'atribueix al bloqueaire David Roberts qui, l'any 2010, va encunyar el terme “política de la post-veritat” en la revista electrònica *Grist* on definiria el concepte mencionat anteriorment com a «cultura política» en essència, on «la política – la opinió pública i la narrativa dels mitjans de comunicació – s'havia tornat totalment independent de la política pública», és a dir, allò que estrictament es legisla.⁶

Però seria l'any 2016 el que marcaria un abans i un després en l'ús de la paraula ‘post-veritat’, arran de fets, sobretot, com el referèndum del Brexit a Gran Bretanya o l'elecció de Donald Trump com a president dels Estats Units. Fins i tot, el triomf del Brexit seria catalogat, pels mitjans de comunicació, com la

⁵ Crouch, C. (2004) *Post-democracy*. Cambridge: Polity

⁶ Roberts, D. (2010) *Post-Truth Politics*. *Grist*.

primera votació en «l'era política de la post-veritat» (K. Viner, 2016). Aquell mateix 2016, Oxford Dictionaries escolliria el neologisme com a 'paraula de l'any', definint-la, a grans trets, com a un concepte capaç de «denotar circumstàncies en què els fets objectius influeixen menys en la formació d'opinió pública que les crides a l'emoció i les creences personals».

Però, en què consisteix, exactament, la post-veritat? Tal i com hem pogut observar anteriorment, el concepte de 'post-veritat' ens és presentat de formes molt diverses. Molts, la relacionen directament amb l'àmbit de la pràctica política. D'altres, fan servir el mot per descriure, directament, la publicitat o, fins i tot, una era, un moment determinat, una forma de viure. També hi ha aquells que dubten de la utilitat de la paraula – potser massa genèrica, massa àmplia – i, a l'hora d'explicar-la, la relacionen amb altres fenòmens, que resulten conseqüents, complementaris o paral·lels a la pròpia post-veritat. En el capítol següent, durem a terme un breu però concís anàlisi de la noció de 'post-veritat', intentant explicar les múltiples accepcions i interpretacions que envolten el concepte, mentre alhora, també s'expliciten algunes de les problemàtiques – només aquelles detectades, aquelles fonamentades amb arguments, amb base suficient per a poder-les estudiar a partir de les meves capacitats – envers la mateixa noció.

3. LA NOCIÓ DE POST-VERITAT

Tal i com hem pogut constatar en el capítol anterior, la post-veritat és un concepte que va començar a ser emprat com a neologisme modern a principis dels anys noranta; tant en mitjans de comunicació, com en assajos i obres narratives de caràcter crític i divulgatiu. A partir de 2016, se'n comença a fer un ús gairebé massiu a partir, sobretot, de la sortida de la Gran Bretanya de la Unió Europea (Brexit) o arran de l'elecció de Donald Trump com a president dels Estats Units.

Tanmateix, la post-veritat és molt més àmplia: amaga, darrere de la seva pròpia noció, un seguit de característiques, preguntes i vessants que la conformen i alhora, la defineixen.

3.1- LA POST-VERITAT: MENTIDA, DESINFORMACIÓ I NOTÍCIES FALSES

Una de les qüestions principals que se'ns presenten en aquest apartat és descobrir si la post-veritat està essent utilitzada com a eufemisme, sinònim o substitució d'altres conceptes. Per a alguns autors, la post-veritat és entesa com a un sinònim de mentida. A partir de la mentida, defensen, aconseguim tergiversar la veritat segons els nostres propis desitjos i conveniències i, amb això, podem arribar a modelar, fins i tot, opinions. De Carreras (2017), descriu la post-veritat com a una «disfressa d'allò que abans es coneixia com a mentida»; per la seva part, Puntí (2016), assegura que la post-veritat es tracta d'una excusa que s'empra de forma natural per tal de no citar, literalment, la paraula 'mentida'; i finalment, Armentia (2016) creu que la post-veritat es tracta d'un simple eufemisme per emascarar el concepte de 'mentida'.

A banda de poder modificar opinions, la mentida ha estat des de sempre un element de propaganda política, que en l'era de la post-veritat també es tracta d'una eina molt emprada per polítics. Prenent com a base la tipologia de les mentides segons Durandin (1983), hi ha mentides amb propòsits ofensius, mentides amb fins defensius i mentides d'interès general (Durandin, 1995: 25-26).

Un altre element entorn a la mentida és el rumor o, dit d'una altra manera, la rumorologia. Segons Durandin (1995), el rumor es tracta d'un mitjà fàcil d'emprar, ja que el seu origen serà difícilment investigat per aquells que l'escolten i el repeteixen. És a dir, podem llançar perfectament una falsedat, un rumor, sense patir responsabilitat alguna per haver-ho fet.

Quan parlem de desinformació, ens referim a la manipulació de fets per a que aquests, a ulls de les persones, semblin vertaders. En aquest sentit, també cal tenir en compte la incidència que aquesta pot fer en les persones, és a dir, en nosaltres. Segons Anne Applebaum (2016), la manipulació té com a objectiu modificar l'opinió de la ciutadania, situació que, per a la columnista estatunidenca, pot desembocar en tenir una coneixença poc fiable de la realitat: «El subjecte, a l'estar exposat a la desinformació, coneix la realitat de mala manera i construeix les seves relacions des de la perspectiva de la falsedat. Com a conseqüència, no aconsegueix discernir entre allò que és autèntic i el que no», assegura Applebaum (2016).

La desinformació es tracta d'una arma a l'abast de tothom i resulta, alhora, molt manipulable. De fet, en l'actualitat, gràcies a Internet i a l'ús de les xarxes socials, qualsevol falsedat aconsegueix ser difosa d'una manera extraordinàriament massiva. Al respecte, María Fraguas de Pablo sosté que la manipulació de la informació només necessita una «eina de propagació» per a convertir-se en desinformació. D'aquesta manera, a través de les xarxes socials, hi ha notícies falses que poden fer-se virals en qüestió d'hores, tot creant realitats alternatives i servint als propòsits de la propaganda. Segons Nayef Al-Rodhan (2017), la digitalització mostra, en l'era actual, una versió obscura de la seva pròpia naturalesa, ja que la tecnologia, entesa en termes de manipulació i propagació de notícies falses, pot resultar una perfecta arma de doble fil. La clau de l'èxit de la desinformació en el context de la post-veritat es pot entendre, també, perquè apel·la a les emocions i als prejudicis. Segons Lakoff (2004), es tracta d'una eina de propaganda que busca aconseguir que la ciutadania incorpori, en els seus marcs mentals, idees que no estrictament veraces amb l'objectiu – sobretot per part de polítics –, de generar control (Lakoff, 2004: 147). Com a element intrínsec a la propaganda, la desinformació connecta amb les

vivències i els valors de la gent, i per això, aconseguix ser molt més efectiva en la societat que no pas la informació com a tal.⁷

Tal i com hem pogut observar, la post-veritat està intrínsecament relacionada amb ambdós conceptes: tant amb la mentida, com amb la desinformació, així com també, lleugerament, amb la rumorologia.

En primer lloc, caldria posar de relleu l'ús del prefix "post", per a referir-nos al concepte. L'ús d'aquesta partícula ens vol dir que la veritat ha quedat enrere? O bé, potser, l'hem superada? A priori, si atenem únicament a la pròpia estructura gramatical de la paraula, podria semblar que sí. Segons Álex Grijelmo (2016), el prefix, en aquest cas, sí que podria denotar una certa referència a una situació ja passada, però no per això, desapareguda. Quan, per exemple, fem ús del concepte «post-industrial», no pretenem assenyalar que les indústries hagin desaparegut en l'actualitat, sinó que, potser, el sector industrial ha deixat d'exercir un paper fonamental en el moment present. De la mateixa manera, enllaçar el prefix 'post-' a 'veritat' no significa, exclusivament, que la veritat hagi finat o hagi acabat d'existir: potser, simplement, ha deixat de ser prioritària.

Es tracta, doncs, la post-veritat, d'un concepte equívoc? Caldria, potser, acotar el fenomen en si? A través del neologisme, podem comprendre la magnitud del concepte o som capaços, únicament, d'intuir-ne una part del seu significat? Només d'inici, cal tenir en compte que la post-veritat pot ser estudiada des d'enfocaments disciplinaris diversos. En l'àmbit epistemològic, la post-veritat pot condicionar-nos allò que nosaltres coneixem de la realitat. Des del punt de vista de la psicologia, la post-veritat pot incidir en la forma en com coneixem la realitat i, d'altra banda, des de la sociologia, també afecta a com construïm el coneixement i el compartim.⁸

⁷ Lakoff, G. (2004) No pienses en un elefante. (#2007). Madrid: Editorial Complutense.

⁸ Grijelmo, A. (2016) Posverdad que sí.

4. FRIEDRICH NIETZSCHE I L'HERMENÈUTICA.

Per a alguns autors, relacionar a Nietzsche amb l'hermenèutica filosòfica es tracta d'una qüestió controvertida. Per a Greta Rivara (2004), només alguns dels plantejaments procedents de l'estètica de Nietzsche poden ser interpretats com a hermenèutics, mentre que d'altres, fins i tot podrien arribar a posar en dubte la presència de la mateixa en la filosofia de l'autor alemany. En aquesta línia, Jean Grondin (2009) es pregunta si el pensament de Nietzsche podria ser titllat com a hermenèutic, assegurant que, tot i trobar ponts de relació entre ambdós àmbits, considera que, per exemple, la concepció sobre la 'veritat' que ofereix el pensador alemany a través del seu mètode resulta massa "dèbil", massa "radical", potser. «Les nocions de perspectiva i interpretació [de Nietzsche] són familiars a l'hermenèutica clàssica i contemporània. Per això, doncs, la relació entre Nietzsche i l'hermenèutica sembla natural, però s'ha de desconfiar d'aquest vincle», diu Grondin (2009). El filòsof canadenc també cita a Jacques Derrida per a reforçar, encara més, la seva posició: «Derrida també veia oposició entre l'hermenèutica i Nietzsche: hi trobava un antagonisme irreconciliable».⁹

Per la seva banda, Hans-Georg Gadamer (1997) va situar a Nietzsche en la corrent hermenèutica de la "sospita", de la mateixa forma que així ho faria Paul Ricoeur a l'hora d'incloure, dins de la denominada "escola de sospita" a Nietzsche, conjuntament amb Marx i Freud. Tanmateix, tant Gadamer com per exemple, el filòsof Martin Heidegger, mai van considerar suficientment rellevant l'aportació hermenèutica de Nietzsche; arribant, només, a elaborar una interpretació molt superficial de la qüestió (Alejandro Escudero, 2011). Per a alguns autors però - com ara Gianni Vattimo (1986) -, Nietzsche ha de ser considerat, de forma clara, com a un representant destacat de l'hermenèutica. Segons Vattimo, l'aportació de Nietzsche a l'hermenèutica filosòfica fou, irrevocablement, una de les contribucions més rellevants en «el naixement i desenvolupament de l'ontologia hermenèutica contemporània».¹⁰

Per a Jesús Conill (2007), Nietzsche serà l'encarregat d'introduir el criticisme com a tal en el debat de l'actual hermenèutica. Segons Conill (2007),

⁹ Grondin, J. (2009). Hay que incorporar a Nietzsche a la hermenéutica?. Razones de una pequeña resistencia. Revista de la Sociedad Española de Estudios sobre Friedrich Nietzsche.

¹⁰ Vattimo, G. (2002) Diálogo con Nietzsche. Madrid: Paidós.

es començarà a perfilar, a través de Nietzsche, un nou pensament; trencador amb altres propostes com les del citat Heidegger, Gadamer o fins i tot, Karl-Otto Apel i Paul Ricoeur.¹¹ Per a Conill, la nova inspiració crítica del mètode nietzscheà fa que l'autor es desmarqui de l'hermenèutica transcendental o simbòlica per passar a incorporar, en el seu mètode, les dimensions biològiques, pragmàtiques i semiòtiques del sentit vital *per se*, mentre alhora, intenta arribar al fons de la capacitat interpretadora dels éssers humans (Conill, 2007: 96). De fet, aquesta es tracta d'una de les característiques més importants del mètode hermenèutic de Nietzsche, titllat de "genealògic".

L'hermenèutica genealògica de Nietzsche busca ser un retorn a l'origen; busca ésser un mètode capaç d'estudiar qüestions com ara l'origen del pensament o bé la gènesi dels valors.¹² Es tractarà d'un mètode que conformarà una nova forma d'entendre i practicar la filologia, on es combinarà tant el rigor metòdic propi de la filosofia com la flexibilitat creativa (Conill, 2007: 96); dos aspectes que seran, de fet, vitals per a caracteritzar, de forma clara, l'hermenèutica de Nietzsche. En aquest sentit, Nietzsche rebutjarà, des d'un bon inici, la unilateralitat de la filologia acadèmica per passar a defensar una filologia basada en l'art de la paraula.¹³ El filòsof alemany, també filòleg, defineix el llenguatge acadèmic com a «l'art de saber llegir bé» i assegura que aquest és incapaç de mostrar la rica ambigüitat i multiplicitat dels textos (Conill, 2007: 96); mentre que, en canvi, la nova concepció de la filologia permet, al filòleg, llegir «a poc a poc» i «en profunditat», analitzant cadascuna de les interpretacions que ens ofereixen els escrits.

En aquest sentit, la concepció del llenguatge segons Nietzsche es tracta d'una qüestió central per a entendre el conjunt de la seva filosofia; i en especial, la metamorfosis del criticisme com a tal en hermenèutica.¹⁴ Tal i com ja van posar de manifest A. Meijers i M. Stingelin, una de les fonts que van inspirar a Nietzsche a desenvolupar aquesta part de la seva estètica fou ser Gustav Gerber (1820-1901), autor força desconegut en els mitjans filosòfics habituals, però, en canvi,

¹¹ Conill, J. (2007). El poder de la mentira. Nietzsche y la política de la transvaloración. Madrid: Tecnos.

¹² Íbid, pàg. 40

¹³ Íbid, pàg 44

¹⁴ Íbid, pàg. 43

referent per a Nietzsche. Gustav Gerber va pertànyer a una corrent de filosofia del llenguatge del segle XIX a Alemanya que, conjuntament amb autors com G. Runze o O. Gruppe, van constituir una època important en el desenvolupament de la filosofia del llenguatge a partir, sobretot, de Humboldt (Conill, 2007: 37). La seva aportació en aquesta escena s'acabaria convertint en una ona expansiva que no tant sols arribaria als límits de l'hermenèutica, sinó també per un altre camí: fins a Ludwig Wittgenstein¹⁵ i els seus seguidors.¹⁶ Segons Ricoeur (1965), Nietzsche es tractaria d'un dels artífexs en aplicar, gairebé per primera vegada, matisos de la filologia clàssica en la filosofia, fent que aquesta es convertís, de forma clara, en "pura interpretació". Aquest aspecte es tracta, segons Jesús Conill (2007), en una de les qüestions clau per a entendre perquè part del pensament de Nietzsche cal ser incorporat en la corrent hermenèutica.

A grans trets, i en paraules de Jesús Conill (2007), el mètode que sorgeix de la genealogia nietzschiana constituirà un enfoc que combinarà tant el perspectivisme – una de les qüestions cabdal en l'hermenèutica de l'autor alemany – com la disciplina filològica. Segons Greta Rivara (2004), podríem situar, al menys, set temes de discussió en el pensament de Nietzsche amb implicacions hermenèutiques:

- a. La crítica de Nietzsche a la metafísica del subjecte, a la raó i l'idea metafísica de veritat.
- b. El plantejament de la veritat com a il·lusió.
- c. La concepció del llenguatge com a metàfora.
- d. El perspectivisme i la idea del "desemmascarament".
- e. La voluntat de poder com a moviment de forces interpretatives i relació entre ésser i interpretació.
- f. L'art com a interpretació i com a moviment infinit d'interpretacions.
- g. La genealogia com a estratègia crítico-hermenèutica.

Podem observar que no es tracta d'una qüestió única, sinó que són diversos els punts de debat en la filosofia nietzschiana on l'hermenèutica juga un paper important. En la línia exposada tant per Jesús Conill com per Greta Rivara,

¹⁵ Cavelrio Gonzalez, M., Rivara Kamaji, G. (2004) Entre hermeneuticas. México: UNAM

¹⁶ Conill, J. (2007). El poder de la mentira. Nietzsche y la política de la transvaloración. Madrid: Tecnos.

s'abordaran, en l'apartat següent, algunes de les qüestions més rellevants en l'hermenèutica de Nietzsche, en especial, aquelles relacionades, essencialment, a ajudar-nos a descobrir què és la veritat per a Nietzsche. Alguns dels conceptes seran tractats de forma més específica, tal i com es podrà trobar en el capítol següent, mentre que d'altres, seran analitzats en l'apartat de conclusions per tal de relacionar algunes de les problemàtiques a treballar en aquest projecte.

5. NIETZSCHE I LA QÜESTIÓ DE LA VERITAT

Per tal de dur a terme una aproximació el més detallada possible a la qüestió de la veritat i la mentida en el pensament de Nietzsche – per tant, no en la seva estètica filosòfica en totalitat – es presentaran, en aquest capítol, cinc grans tesis que ens permetran entendre, de forma ordenada, l'origen del concepte de 'veritat' segons l'autor alemany i, alhora, el sentiment de necessitat de la mateixa.

5.1- LA LEGITIMITAT DEL CONEIXEMENT HUMÀ

El coneixement és concebut en el mètode nietzscheà com a un instrument eficaç per a la pervivència i conservació del subjecte i de l'espècie. Aquesta, es tracta d'una idea que farà perdre gran part del valor a la necessitat històrica de fer servir la raó i la lògica per a comprendre la realitat de forma veraç i exacta. En les primeres línies de l'escrit *Veritat i Mentida en Sentit Extramoral*, Nietzsche ens introdueix aquesta noció a través d'una faula:

En un allunyat racó de l'univers, escampat en innumerables sistemes solars, hi havia un astre on, una vegada, els animals intel·ligents van inventar el coneixement. Va ser el minut més altiu i fal·laç de la "Història Universal"; però, al cap i a la fi, només va ser un minut. Després de breus respiracions de la naturalesa, l'astre es va gelar i els animals intel·ligents van haver de morir. Algú podria inventar-se un conte semblant, però, tot i així, no expressaria suficientment l'estat llastimós, ombriu i efímer, l'estat estèril i arbitrari en què es troba l'intel·lecte humà dins de la Naturalesa.¹⁷

El coneixement, per a Nietzsche, no es tracta d'una qüestió natural sinó que, tal i com relata en la faula anterior, és una creació que ell mateix titlla d'enganyosa. La validesa del coneixement humà es limita, doncs, a la seva pròpia existència: no té cap mena de relació amb la naturalesa que rodeja als éssers humans i per tant, és independent a ella. El nostre coneixement no afecta, en absolut, a la realitat que coneixem: la natura no necessita que cap ésser humà la conegui, que descrigui la seves lleis; sinó que actua de forma lliure, funciona de manera independent, encara que ningú aconseguixi entendre'n el seu moviment, la seva essència. Podem resumir aquesta idea en una simple oració: segons Jesús Conill (2007), «el coneixement que nosaltres tenim de la realitat

¹⁷ Conill, J. (2007). El poder de la mentira. Nietzsche y la política de la transvaloración. Madrid: Tecnos.

és, per a ella, una cosa totalment artificial i supletòria». Aquesta idea ens duu a pensar que el concepte de “veritat” perd tota mena de caràcter absolut, en definitiva, perd força: la ‘veritat’ és un element tant artificial com el propi coneixement que la predica.¹⁸

Segons Nietzsche, el món no està fet per a ser conegut per l’home, igual que el coneixement que els éssers humans tenim sobre la realitat no guarda cap mena de vincle essencial amb la naturalesa, és a dir, amb la vida. A través de les paraules, projectem allò que succeeix en l’àmbit subjectiu a l’àmbit de la realitat exterior. Vinculem de forma natural l’estímul amb la percepció i creiem que la percepció que nosaltres emetem és un reflex fidel d’un objecte, que se suposa que és la font de l’estímul, però no és així.¹⁹ Per al filòsof alemany, la realitat no pot ser expressada com a tal, ja que des del primer moment que surten les paraules dels nostres llavis, a través de les categories lògiques i gramaticals, estem destruint el caràcter fluït i canviant de la realitat. «No som capaços de pensar de forma adequada sobre la realitat. El nostre pensament només sap operar sobre la il·lusió que hi ha coses perdurables, que hi ha coses idèntiques, substàncies, cossos», ens diu Nietzsche.²⁰

¹⁸ Villar Pujol M. (2012) Una anàlisi de "Sobre veritat i mentida en sentit extramoral" de Friedrich Nietzsche.

¹⁹ Íbid, pàg. 4

²⁰ Íbid, pàg. 5

5.2- LA VERITAT I EL LLENGUATGE

Friedrich Nietzsche considera la noció de 'veritat' com a una circumstància nascuda de les entranyes del llenguatge. El llenguatge és, per a l'autor, l'artífex del coneixement – i per extensió, de la veritat -; així com també ho és de totes les interpretacions que els éssers humans fem sobre la realitat i el món que ens envolta.

Tanmateix, la concepció de Nietzsche sobre la 'veritat' esdevé molt més àmplia: és, fins i tot, capaç de sobrepassar els límits del propi llenguatge.

5.2.1- LA GENEALOGIA DEL LLENGUATGE

El llenguatge apareix, en Nietzsche, com a fons regulatiu de la veritat, és a dir: l'autor creu el llenguatge instaura i permet les regles que faciliten la raó i el coneixement; però sobretot, considera que el llenguatge ens permet ser capaços de discernir entre allò vertader i allò que no ho és. És la normativa del llenguatge la que ens proporciona les lleis de la veritat, però també resulta ser el mitjà de producció de mentides. Intentar desxifrar què és per a Nietzsche la 'veritat' resulta gairebé impossible sense entendre, primer, la concepció del llenguatge segons el filòsof alemany. Per a fer-ho, recorrerem a l'obra *Veritat i mentida en sentit extramoral* (1873), escrit pòstum de l'autor alemany que, com ja podem intuir a partir del títol, pretén desplegar i mostrar la qüestió sobre la veritat i la mentida per se.

Pel que respecta a l'origen del llenguatge, cal remetre, en primer lloc, a la concepció que Nietzsche estableix, a partir del mètode de la genealogia, dels éssers humans. L'autor designa, a l'home i a la dona, la condició de "subjecte creador": els fa artífexs del llenguatge. De forma inevitable, com a autor del llenguatge, l'ésser humà sent un 'impuls' que prové de la realitat i això, el condueix, directament, a formar paraules i, per extensió, conceptes. De fet, el cos humà esdevé una de les qüestions més rellevants en el pensament hermenèutic de l'autor alemany. El cos és, per a Nietzsche, un centre d'interpretacions. Es tracta de l'únic l'instrument capaç de digerir la realitat,

d'acumular vivències, de sentir-les: per a l'autor, com més coneguem el nostre cos, més fàcil ens serà aprofundir en l'experiència vital.²¹

Per a Nietzsche, doncs, la font original del llenguatge no es troba en la lògica; sinó en la imaginació, en «la capacitat radical de la ment humana per a formar metàfores».²² D'aquesta manera, com que comunicar-nos, els éssers humans necessitem designar relacions amb el món a través del llenguatge, apel·lem a recursos que estan basats en un imaginari figuratiu, però mai en la realitat com a tal. Nietzsche explica, en l'obra²³, les fases que conformen aquest procés de generació del llenguatge:

La 'cosa-en-si' resulta per a l'artífex del llenguatge absolutament intel·ligible i gens desitjable. Ell només designa les relacions entre la cosa i l'home i, per expressar-ho, recorre a les metàfores més agosarades. En primer lloc, un impuls nerviós extrapolat d'una imatge! Primera metàfora. La imatge transformada, de nou, en un so! Segona metàfora. I, en cada cas, un salt total des d'una esfera a una altra completament diferent. (Nietzsche, 1873: 5).

Jesús Conill (2007) defineix aquest procés a partir d'una seqüència molt aclaridora: "Una 'cosa' en si es converteix en una figura o metàfora intuïtiva que, alhora, es transforma en so (o paraula), que acaba essent un concepte. Els sons i les paraules són figures de les sensacions, i aquestes, resultat dels estímuls nerviosos. El trànsit entre aquestes fases es deu a l'impuls artístic del subjecte creador de formar metàfores". Per a Conill (2007) – i de forma anàloga amb Nietzsche – aquest 'impuls artístic' és inherent al propi ésser humà, cosa que determina, de forma clara, que el llenguatge és, d'arrel, metafòric. El llenguatge és, en aquest sentit, una eina que ens permet manifestar, de forma ordenada, un estat intern. I ho fem mitjançant l'emissió de sons, que es converteix en el camí per a poder exterioritzar el gran ventall de sensacions i impulsos que obtenim a partir del nostre contacte diari amb la realitat. «Què és una paraula? La reproducció en sons d'un impuls nerviós», assegura Nietzsche.²⁴

²¹ Conill, J. (2007). El poder de la mentira. Nietzsche y la política de la transvaloración. Madrid: Tecnos.

²² Íbid, pàg. 140.

²³ Nietzsche, F. (2000) Sobre verdad i mentira en sentido extramoral. Madrid: Dialogo

²⁴ Conill, J. (2007). El poder de la mentira. Nietzsche y la política de la transvaloración. Madrid: Tecnos.

Per a Nietzsche, l'impuls artístic que condiciona a l'ésser humà a l'hora de formar paraules és, tant sols, un mitjà entre les esferes del subjecte i de l'objecte, cosa que ens duu a pensar que, entre nosaltres i la realitat en què pervivim només pot existir una relació, en paraules de Nietzsche, merament 'estètica'. El subjecte i l'objecte esdevenen, per al filòsof alemany, dues dimensions completament incomunicables entre elles. Són, en essència, diferents; pertanyen, originàriament, a dues naturaleses diferents. Segons Nietzsche, a través del llenguatge, inventem designacions per a les coses i aquestes, passen a ser 'veritats', però oblidem que, en el fons, no existeix cap mena de relació cent per cent veraç entre allò que nosaltres proferim i la simple 'realitat'. Així doncs, les paraules no tenen perquè tenir cap mena de vinculació necessària amb la realitat que remeten. O, altrament dit, no hi ha judicis més vertaders que d'altres. És a dir: imaginem que, en un suposat cas, ens punxem amb la punta d'una agulla. El dolor que sentim al punxar-nos no té res a veure amb l'agulla en qüestió; es tracten de dues entitats completament diferents, de naturalesa distinta. Només podem designar les relacions que sorgeixen entre nosaltres i el contacte amb la realitat, però sempre tenint en compte que allò que nosaltres emetem en forma de so només són manifestacions verbals, arbitràries i artificials. Per exemple, la duresa d'una pedra ens és coneguda en forma de contacte; la notem, la percebem "dura": el predicat "dur" expressa, només, una relació (Conill, 2007: 140). Una cosa, doncs, s'expressa tal i com és només per la persona que sent aquesta experiència determinada, però en cap cas es tracta de res més. És a dir, el llenguatge pot proporcionar-nos una imatge del món, però és possible que es tracti d'una imatge enganyosa, d'una quimera lingüística.²⁵

²⁵ Conill, J. (2007). El poder de la mentira. Nietzsche y la política de la transvaloración. Madrid: Tecnos.

5.3- EL LLENGUATGE I LA FORMACIÓ DE CONCEPTES

La reflexió envers el llenguatge ens aboca, inevitablement, a elaborar també un anàlisi de la noció de 'concepte'. Partim de la base que, per a Nietzsche, tota paraula és una metàfora, però alhora, el llenguatge – conformat per les paraules – crea, de forma automàtica, 'conceptes'.

Considerem ara, d'una manera especial, la formació dels conceptes. Una paraula es torna concepte perquè no ha de servir de record d'una experiència anterior absolutament individualitzada, a la qual deu el seu origen, sinó que ha de servir simultàniament per a innumerables experiències, més o menys semblants, més ben dit, mai iguals estrictament parlant, i en conseqüència ha de convenir a casos summament desiguals. Tot concepte sorgeix d'igualar coses no iguals. Així com una fulla mai no és exactament igual a una altra fulla, així el concepte de fulla es configura gràcies a la voluntat deliberada de prescindir de les diferències individuals, oblidant les característiques particulars (Nietzsche, 1873: 3).

Segons Nietzsche, la paraula esdevé un concepte en el moment que nosaltres oblidem el seu origen metafòric i, de forma convencional, li assignem, automàticament, un referent universal (Villar Pujol, 2012: 4). És a dir, el problema, per a Nietzsche, resideix en què l'home ha cregut que és capaç de dominar la realitat, reconduint-la a la universalitat formal de les definicions i, tal i com podem apreciar en el fragment anterior, «oblidant les característiques particulars», és a dir, eliminant les diferències entre les coses. Segons Manel Villar (2012), els conceptes són per a Nietzsche «simples esquemes simplificadors de la realitat»; cosa que ens fa pensar que, des de sempre, la humanitat ha apel·lat als conceptes per a poder explicar, de forma senzilla, realitats molt complexes. En poques paraules, pot explicar un concepte la realitat *per se*? La resposta, tenint en compte l'ideari nietzscheà és que no. A través dels conceptes, extrapolem, a trets generals, característiques individuals de les coses. Els conceptes, segons Nietzsche, només ens ajuden a designar una part de la realitat, però no aquesta en un conjunt; sinó que ens fan confondre “una

part” amb el “tot”. Sotmetem allò que és diferent i únic, a l'universal, a l'idèntic: introduïm la unitat en allò que, per naturalesa, és plural, ens diu Nietzsche.²⁶

Així com una fulla no és mai exactament igual a una altra fulla, el concepte de fulla es configura gràcies a la voluntat deliberada de prescindir de les diferències individuals, oblidant les característiques particulars, i d'aquesta manera, sorgeix la idea de naturalesa. A més de fulles, hi ha quelcom més, que és “la fulla”: una certa forma originària d'acord amb la qual totes les fulles haurien estat estructurades, dibuixades, mesurades, acolorides, ondulades o pigmentades, però per una mà poc destra, de tal manera que cap exemplar aconsegueix ser una còpia correcta i fiable de la forma original. (Nietzsche, 1873: 4).

En aquest sentit, segons l'autor alemany, és només a partir de l'oblit que aconseguim emascarar aquesta gènesi metafòrica del llenguatge, és a dir, que aconseguim comunicar-nos, viure, transformar les paraules en conceptes. Manel Villar (2012), assegura que l'ús repetit de la paraula, és a dir, la formació constant d'enunciats, acaba «encobrint la procedència metafòrica» dels mateixos. Es tracta d'un oblit inconscient, però al cap i a la fi, oblit.

Per a Nietzsche, la paraula només podrà ser «transformada» en 'concepte' quan tingui, en primer lloc, acceptació social.

Segons Nietzsche, doncs, cometem un error a l'hora d'assegurar que, nosaltres, com a éssers humans, podem conèixer la realitat a través de les paraules, a través dels conceptes o, per extensió, a partir del coneixement. Conèixer la realitat i emetre judicis vertaders sobre la mateixa es tracta, en definitiva, de la mateixa qüestió: per a l'autor alemany, no és possible emetre enunciats vertaders sobre la realitat que ens envolta degut, principalment, al caràcter radicalment metafòric de les paraules (les mateixes que, alhora, fonamenten els conceptes o dit de forma més àmplia, el coneixement).

El problema, per a Nietzsche, és que l'home pugui arribar a creure que l'intel·lecte humà és capaç de reconduir i dominar la realitat; reconduint-la a la universalitat formal de les definicions i eliminant-ne les diferències. «L'home ha

²⁶ Nietzsche, F. (2000) Sobre verdad y mentira en sentido extramoral. Madrid: Diálogo.

imaginat que existeix una certa correspondència entre l'anomenar les coses i les coses en si, ha cregut en una burda 'referencialitat' del llenguatge», assegura Nietzsche.²⁷

²⁷ Nietzsche, F. (2000) Sobre verdad y mentira en sentido extramoral. Madrid: Dialogo.

5.4- EL LLENGUATGE I EL “TRACTAT DE PAU”

Per tal de garantir la comunicació i, per tant, la convivència entre éssers humans, es requereix, segons Nietzsche, establir significats a través de les paraules. És a dir, es necessita formular un codi que permeti, a tothom, comunicar-se, interactuar, viure. L'autor alemany no dubta en assegurar que aquests codis – que s'expressaran a través de les paraules – es formen a partir de convencions socials, de «tractats de pau» que ens permeten la convivència:

Donat que l'home, tant per necessitat com per tedi, desitja existir en societat i gregàriament, precisa un tractat de pau i, d'acord amb aquest, procura que, al menys, desaparegui del seu món el més gran *bellum omnium contra omnes*.²⁸. (...) En aquest mateix moment, es fixa allò que a partir d'ara ha de ser titllat com a «veritat», és a dir, s'ha inventat una designació de les coses uniformement vàlida i obligatòria, i el poder legislatiu del llenguatge proporciona, també, les primeres lleis de veritat, donat que aquí s'origina per primera vegada el contrast entre la veritat i la mentida. (Nietzsche, 1873: 4).

Fins al moment, hem entès el llenguatge com a un mitjà de comunicació a partir de signes arbitraris tant de sensacions com d'experiències internes a l'individu. Tanmateix, i tal i com ha estat comentat anteriorment, per a entendre'ns els uns amb els altres, necessitem pactar unes pautes. Ara bé, com podem arribar a escollir aquestes pautes de forma unànime? Cada persona té la seva pròpia forma d'expressar-se i no necessàriament coincideix amb la resta, en tant que es tracta d'una qüestió intrínsecament personal. Llavors, hem d'escollir unes pautes en concret? Qui és qui les escull?

Segons Nietzsche, els noms que fem servir per a designar les coses i els judicis que emetem per a descriure-les no són més que una possibilitat entre tantes, escollides per atzar davant la resta. Interpreto, en aquest sentit, que aquesta elecció no es fa en base a què una paraula tingui més connexió amb el món que apel·la, sinó que es tracta, simplement, d'una decisió arbitrària. És a dir, que nosaltres fem servir la paraula “taula” per a definir l'objecte que nosaltres entenem per “taula” és, només, una elecció fruit del simple atzar. D'aquesta forma, podríem preguntar-nos: donem per vertaders alguns judicis que, en

²⁸ “La guerra de tots contra tots” de Thomas Hobbes.

essència, no ho són? Segons Nietzsche, sí, ja que el valor de les paraules i la seva referencialitat només remeten a la «necessitat d'establir normes de comunicació que ens permetin tractar als éssers humans a nivell intersubjectiu».

29

El valor de la veritat, esdevé, doncs, un valor de comunicació: allò que nosaltres entenem per vertader es tracta, simplement, d'un mitjà per a entendre'ns sense generar perjudicis addicionals; a través, en aquest cas, de 'convencions socials'. A grans trets, Nietzsche ens planteja que, per una banda, el llenguatge és imprescindible per a la nostra conservació i, per un altre, només expressa imatges enganyoses de la realitat. Tal i com afirma Juan Luis Vermal, Nietzsche parteix "d'una posició radicalment nominalista per la que, tota paraula, tot concepte és una metàfora d'allò real o almenys una simplificació que crea una identitat on no la hi és; una igualtat entre lo desigual". Per tant, seguint el seu propi criteri, és falsa, falsifica allò real, encara que es mantingui perquè aquesta simplificació és necessària, o almenys útil, i està garantida pel consens social.

²⁹ Conill, J. (2007). El poder de la mentira. Nietzsche y la política de la transvaloración. Madrid: Tecnos.

6. CONCLUSIONS

Un cop vistes i estudiades les concepcions de 'veritat' i 'post-veritat' a través de l'ús contemporani de la paraula i el mètode hermenèutic de Nietzsche, he decidit posar sobre la taula, en aquest capítol, algunes de les qüestions més rellevants de les diferents tesis analitzades.

En primer lloc, resulta d'especial menció el paper que juga el llenguatge tant en la post-veritat com en el mètode hermenèutic de Nietzsche. La veritat és, per a Nietzsche, una conseqüència del llenguatge, així com també ho són les perspectives que nosaltres obtenim del món. El llenguatge esdevé una guia per al filòsof alemany, i per a ell, el llenguatge, en essència, és perspectiva; així com també ho és la veritat. Tot, en essència, depèn d'un punt de vista, d'una manera d'interpretar la vida.

Segons l'autor alemany, nosaltres, com a 'subjectes creadors' no busquem ni trobar ni expressar la veritat a l'hora de verbalitzar un pensament o una vivència interna, sinó que simplement sentim la necessitat de manifestar el propi pensament, de comunicar-lo. Intentem descriure la realitat però, en la mesura que el nostre llenguatge no està connectat intrínsecament amb ella, ens hem de remetre a conjugar judicis descriptius, esperant que un cert nombre de metàfores sigui suficient per a dibuixar allò que volem narrar. D'una banda, hem de considerar que el llenguatge permet a l'ésser humà conèixer al món: basteix el nostre pensament mentre, alhora, ens ofereix un ventall infinit de possibilitats i experiències.

És així com Nietzsche desmunta el concepte tradicional de 'veritat': la possibilitat de concebre la 'veritat' com a una cosa objectiva depèn del llenguatge, però donat que el llenguatge és, d'arrel, metafòric, l'objectivitat resulta impossible. Depenem, únicament, de la perspectiva. Per a Nietzsche, el perspectivisme és el concepte mitjançant el qual dinamitarà la concepció de la 'veritat'. La perspectiva es tracta del punt de vista individual, propi, i aquest és per a Nietzsche l'únic camí d'accés a la veritat. No existeix, però, la 'veritat' entesa com a única, rígida o estable – aquella que ens recorda, per exemple, a la veritat universal i científica que busca la metafísica -, sinó que existeix la 'nostra veritat', i en això consisteix, bàsicament, el perspectivisme. D'aquesta

manera, per a Nietzsche, la veritat absoluta no existeix, sinó que només hi ha interpretacions múltiples dels fets: el llenguatge, de fet, és una mostra de què l'objectivitat és una ingenuïtat. El llenguatge ens conforma el pensament, ens conforma, en conseqüència, a nosaltres i alhora, ens obre al món, ens deixa comprendre'l i dotar-lo de significat, de valor. Ens ofereix, al cap i a la fi, una concepció del món o, més ben dit, concepcions del món.

En aquesta línia, cal destacar dues idees que ens faran entendre la relació d'aquesta tesi nietzschiana amb la 'post-veritat' actual: la voluntat de poder i la conseqüent tergiversació de les interpretacions en benefici als interessos personals. En primer lloc, si apliquem el concepte del 'perspectivisme' en l'era present, la post-veritat podria quedar relegada a un simple joc conceptual. És a dir: un polític – per exemple – ens dona el seu punt de vista sobre un aspecte en concret i nosaltres considerem que es tracta d'una mentida. Podem arribar a pensar que és una mentida perquè es tracta d'un fet que no apel·la a les nostres creences, o potser ho és perquè es pot constatar, de forma clara, que el polític – o la persona en qüestió – ens ha mentit de forma deliberada. En ambdós casos, les conseqüències són diferents. En el primer, simplement podem fer cas omís d'allò que ha proposat o dit el polític o la persona en qüestió, en el cas que sigui una opinió que no fonamenta les nostres conviccions ni la nostra persona. En el segon, parlem d'una mentida deliberada, d'un cas que sobrepassa, potser, els límits de l'ètica. Segons Nietzsche, la mentida està estretament relacionada amb la idea que les paraules siguin, per a l'autor alemany, radicalment metafòriques: és a dir, com que per a Nietzsche és impossible assolir la 'veritat essencial i pura' com a tal, la mentida queda relegada a una simple conseqüència de l'ús del llenguatge per part de l'ésser humà. Forma part, doncs, de nosaltres. Tanmateix, al meu parer, aquesta interpretació es tracta d'un pèl 'extremista', ja que incapacita a la societat de conèixer els fets tal i com són, i ho fa de forma total. És ben sabut que la vida està construïda a partir de perspectives i interpretacions personals, però també és cert que s'ha de saber discernir entre allò que estrictament es tracta d'una opinió personal o bé un punt de vista d'allò que, empíricament, pot ser demostrable.

En aquest sentit, val a dir que el concepte de 'poder' es torna universal en ambdós àmbits, i també pot ser interpretat a partir de diverses accepcions. El

poder es tracta d'una capacitat que poden emprar tant persones com institucions per a dominar voluntats i consciències en benefici propi. El 'benefici propi' abasta moltes esferes i escenes tant de la vida privada com dels interessos nacionals, i són, al meu parer, molt difícils de reconèixer i identificar a simple vista, ja que depenen de criteris totalment subjectius. Tanmateix, la 'veritat' i la 'mentida' són dos conceptes que s'empren de forma recurrent en l'àmbit del 'poder', sobretot, entès a partir de connotacions negatives. Tal i com s'ha comentat abans, tant la 'veritat' com la 'mentida' poden ser objecte de dominació de voluntats i consciències en benefici propi, i aquesta es tracta, sota el meu punt de vista, en una de les conseqüències més greus i perjudicials de l'ús deflagrant de la veritat en l'era actual. En aquest sentit, els mitjans de comunicació poden arribar a influir en la difusió d'aquestes mentides i repetidament, expandir una determinada interpretació o versió dels fets que estratègicament beneficiï a un col·lectiu en concret. Segons Fraguas de Pablo (2016) alguns dels motius que s'amagarien darrere d'aquests recurrents fets per part de polítics i institucions podrien ser «aconseguir un control sobre les masses» o, simplement, «treure avantatge política, econòmica o de qualsevol altre tipus envers un altre grup». Es tracta de fer servir la racionalitat estratègica per a dominar la naturalesa i les persones. En Nietzsche, el 'poder' s'interpreta d'una altra manera.

La 'voluntat de poder', per a l'autor alemany, s'expressa a partir de la pròpia acceptació d'un mateix i la volença de reconèixer que la vida es tracta d'una energia que flueix. Per a il·lustrar aquest concepte, Nietzsche empra el símil de l'artista; un creador que no cessa mai en la pròpia renovació i superació de l'ésser: l'artista, el pintor, el ballarí, sempre cerca la perfecció a través de la millora personal, de l'individualisme i l'amor propi. Per a Nietzsche, el 'poder' s'entén des de la vida, des de l'acció creadora, des de l'alegria.

Tot i que a simple vista pugui semblar-ho, Nietzsche no reivindica un individualisme o un egoisme malaltís com a forma de vida, sinó que busca fugir del ramat, de la massa; en definitiva, ser diferent. El filòsof alemany anhela una nova forma de viure, on el poder dels conceptes i la rigidesa de la ciència no predomini per sobre de la pròpia essència personal. Per a Nietzsche, viure és esdevenir-se i la vida, s'ha de renovar constantment. Tanmateix, la interpretació

que l'autor alemany faria del 'poder' seria mal interpretada, fins i tot, des de punts de vista totalitaris i autoritaris, com ara, el nazisme.

És així com podem observar dues cares de la mateixa moneda; en aquest cas, del poder, així com també, del vincle estret entre mentida, veritat i poder. Així doncs, segons Nietzsche, cadascú de nosaltres estableix una concepció determinada sobre el món, ordenada i creada a partir del llenguatge. Una visió, sempre, basada en criteris estrictament personals, tenint en compte que per a l'autor alemany, "no hi ha percepció objectiva sense subjectivitat"³⁰. En aquest sentit, també resulta rellevant ressaltar, novament, el paper fonamental que juga el llenguatge no només en la formació d'universos sinó també en la manipulació o incidència de determinades idees en la ciutadania i la societat.

El llenguatge, doncs, «no es tracta d'un auxiliar per a la comunicació», sinó que és «la mediació determinant i de la què en depèn l'erecció de les realitats en què vivim»³¹. Segons A. Chillón i Ll. Duch (2012), nosaltres, com a subjectes, coneixem i armem el nostre món a mesura que posem en joc les paraules i les articulem en sintagmes dotats de significat i de sentit, és a dir, en enunciats aptes per a satisfer la doble urgència tant de comunicar com de conèixer. D'aquesta manera, podem arribar a la conclusió que l'activitat intel·lectual i el llenguatge són, en resum, un conjunt indivisible.

Així doncs, podem arribar a pensar que el llenguatge es tracta d'una arma molt poderosa, sobretot a nivell social. El llenguatge configura la imatge que nosaltres establim sobre el món i, donat que l'ésser humà és un ésser social per naturalesa, resulta natural pensar que la recepció constant d'enunciats – formats, indubtablement, pel llenguatge – pugui exercir una certa incidència en la forma en què nosaltres observem el món i la realitat. De la mateixa manera Nietzsche ens diu que, a través del llenguatge, busquem auto-afirmar la nostra existència.

De fet, aquesta es tracta d'una de les altres qüestions vitals en el debat que estem intentant desgranar en aquest capítol.

³⁰ Conill, J. (2007). El poder de la mentira. Nietzsche y la política de la transvaloración. Madrid: Tecnos.

³¹ Duch, LL., Chillón, A. (2012) Un ser de mediaciones: antropología de la comunicación. Vol I. Barcelona: Herder.

El coneixement i allò a què els homes i les dones ens hem acostumat a denominar 'veritat' són, per a Nietzsche, mitjans per atansar una posició en el món (recordem, per exemple, la faula introductòria de *Sobre veritat i mentida en sentit extramoral*). Però a través d'aquesta idea, Nietzsche no ens vol suscitar la idea de "manar sobre els altres", sinó que, a partir del coneixement i la veritat, puguem assegurar, preservar i desenvolupar la nostra pròpia existència en el medi, en la vida.

Recordem que, per a l'autor alemany, el coneixement tant sols es tracta d'un mitjà de conservació de l'individu basat en l'art de fingir, en l'engany, l'adulació, la mentida i el frau, cosa que ens duu a pensar, indiscutiblement, en la post-veritat. Tal i com ja ha estat comentat anteriorment, és vist en l'actitud de molts polítics, que la mentida és emprada sense escrúpols per al seu propi benefici, ja sigui a través de la pràctica de la post-veritat, com a partir de semi-mentides o veritats a mitges. La mentida, en el cas polític, podria ser analitzada des del punt de vista de Nicolau Maquiavel (1469-1527) qui, assegurava, de forma rotunda, que el fi podia arribar a justificar els mitjans. Busquem sobreviure, mantenir-nos en una posició estable, segura, i sovint la mentida pot ajudar-nos a aconseguir aquest objectiu. Per a Nietzsche, la veritat és una necessitat per a regular el nostre tracte amb la realitat. La necessitat ens fa mentir, és a dir, mentim per a poder viure, per a poder sobreviure. Designem sentit a les coses per a intentar donar un rostre més segur al nostre insegur món. Mentir per a viure es tracta, simplement, d'un *modus vivendi*, però per a Nietzsche, el problema és oblidar-ho: és a dir, oblidar la mentida i la seva funció vital per a projectar mons on hi habitin, només, les veritats en majúscula. Construïm codis útils, ficcions necessàries per a poder viure, per tal de conèixer: aquesta és, segons Nietzsche, la funció primària de la veritat. Tanmateix, oblidem quina és la funció de la veritat en la nostra vida, la seva influència i la seva necessitat i ens deixem emportar per aquesta sensació i potser, podem arribar a obviar l'essència del concepte.

L'home només desitja la veritat en un sentit limitat: vol les conseqüències agradables de la veritat, aquelles que mantenen la vida; és indiferent al coneixement pur i les seves conseqüències i fins i tot hostil davant de veritats susceptibles a efectes perjudicials o destructius. (Nietzsche, 1873: 10)

Tanmateix, d'on prové aquest oblit? Segons Nietzsche, el poder de la ficció que ens conforma és tant gran que oblidem tot allò que opera darrere dels enuncisats que anomenem i titllem com a veritaders, és a dir, allò que manifestem a mode de coneixement vertader. Fingim, fixem paràmetres i models que després s'aniran convertint en veritats, delimitem fronteres entre allò que és veritat i el que no, imaginem que existeix una certa correspondència entre l'anomenar les coses i les coses en si, i és només a través de l'oblit, que l'home, segons Nietzsche, «arriba a imaginar que es troba en possessió de la veritat».³² En aquest sentit, i tornant a elaborar una petita referència al pensament de Nietzsche, cal reprendre la noció d'arbitrarietat, que també juga un paper important en la idea exposada al llarg d'aquest paràgraf. L'arbitrarietat ens fa creure que les paraules poden designar o amagar una certa existència objectiva, i d'aquesta manera, creiem que poden designar la realitat de forma real i exacta. Aprenem a confiar desmesuradament en els conceptes però tanmateix, segons Nietzsche, aquests no poden oferir-nos la possibilitat de conèixer les coses en la seva essència.

Nietzsche assenyala que ni la veritat, ni el coneixement pur, ni el llenguatge mateix, sorgeixen de la base del pensament lògic, formal o analític; ans al contrari: sorgeixen des de la més immediata potència creadora que caracteritza, definitivament, l'existència humana. La ciència, segons Nietzsche, està enfundada sobre una base que no obeeix a cap mena de lògica. La possibilitat d'assumir tot això causaria horror a la metafísica, constantment preocupada per descriure la realitat d'una forma exhaustiva i rígida. Per aquest motiu, el metafísic, lluny d'expressar la seva problemàtica entorn a la qüestió, prefereix tancar els ulls. Segons Nietzsche, la ciència necessita l'objectivitat: la busca, la practica. Necessita creure que les persones som només animals racionals, discursius, analítics: i és a partir d'aquí on es crea una 'veritat' paral·lela, la seva veritat. Els conceptes sempre han estat emprats pels filòsofs per a expressar el seu odi envers el dinamisme natural de la vida, de la realitat. Des de Parmènides, els filòsofs han cregut que la perfecció d'una realitat s'aconseguia quan la

³² Nietzsche, F. (2000) Sobre verdad i mentira en sentido extramoral. Madrid: Diálogo.

pensaven petrificada, congelada, morta. Això xoca per complet amb la concepció que té Nietzsche envers de la vida, envers el món.

D'altra banda, tal i com hem pogut comprovar en els primers apartats d'aquest projecte, la post-veritat també se'ns presenta com a una forma de reduir problemes complexos – com ara guerres, conflictes o interessos personals – mitjançant enunciats senzills, normalment emprats per a amagar alguna mena de tergiversació de la realitat, que apareix en forma, sovint, de mentida. La realitat, segons Nietzsche, no està preparada per a ser coneguda per l'ésser humà. Tot i que l'anàlisi de Nietzsche esdevé molt més radical, cal tenir en compte que, per a molts autors – com ara Steve Tesich – la post-veritat s'instaura en forma "d'era" quan les persones, cansades del mal que poden provocar certes veritats, prefereixen acceptar la mentida com a forma de viure. D'aquesta forma, podríem arribar a pensar que la coneixença de la realitat com a tal pot arribar a significar un problema per a la societat. Aquesta, adormida, accepta idees que provenen de polítics o intel·lectuals que, a la vegada, amaguen una intencionalitat profitosa al darrere. Ha desaparegut, d'aquesta manera, la voluntat de conèixer, la voluntat de discernir entre allò vertader i allò que no ho és? O és que, simplement, la realitat esdevé massa aclaparadora per a nosaltres i preferim, irrevocablement, deixar-nos portar? Podria ser la interpretació de Nietzsche correcta? És a dir, podria ser que la realitat no sigui pensada per a ser concebuda per la humanitat?

Tant en el fenomen contemporani de la post-veritat com en Nietzsche se'ns presenta la possibilitat de les 'realitats alternatives'. En el cas de Nietzsche, la 'realitat alternativa' esdevé aquella on la veritat ha guanyat sobre la mentida, ja que, tal i com s'ha mencionat abans, l'ús repetit de mentides ha fet creure a la societat que té la veritat en possessió. En l'època de la "post-veritat", la realitat alternativa és aquella que es crea, també, a partir de l'ús repetit de mentides i fets basats en l'emoció i la subjectivitat. Tot i així, en el cas de Nietzsche el problema esdevé molt més problemàtic, ja que el llenguatge és, d'arrel, metafòric, cosa que fa que tots els enunciats puguin ser interpretats, d'aquesta forma, com a 'falsos'. Tanmateix, la post-veritat basa aquesta 'realitat alternativa' en la percepció humana, en la creença que els fets, les dades, han perdut importància davant les opinions o els successos subjectius. Hem acceptat,

potser, que la mentida és una convenció social? Es tracta, simplement, d'un ambient impossible d'obviar? Podem escapar-nos de la post-veritat? Qui ho sap.

El concepte de post-veritat també està, generalment, relacionat amb el populisme. El populisme, com a estratègia política, no es tracta d'una característica pròpia de la post-veritat, però sí que és cert que des de la irrupció total del neologisme a partir de l'any 2016, la post-veritat ha estat emprada, sovint, com una eina efectiva en termes electorals.³³ De la Serna (2017) proposa, fins i tot, que el populisme i la post-veritat puguin ser tractats de sinònims. Cal recordar que, en el populisme, s'empra un estil de política basat en l'ús de les emocions, normalment valorades per sobre de fets objectius, cosa que ens fa pensar força en la definició següent:

Segons Nicolas Baverez (2016), el terme 'populisme' designa un seguit de «moviments contestataris, liderats per persones carismàtiques, que aprofiten el desconcert generat per les grans mutacions històriques per a posar el poble en contra de les elits i exacerbar passions identitàries. Davant de situacions complexes, la seva seducció reposa en l'exaltació d'idees tan simples com falses: proteccionisme, nacionalisme i xenofòbia».³⁴

Així doncs, podem observar que la post-veritat pot relacionar-se, de forma directa, amb el populisme. Donald Trump ha estat el paradigma d'aquest fenomen a Estats Units i, de fet, el president nord-americà ha estat estretament vinculat amb l'ús de la post-veritat en els seus discursos i en la campanya electoral. Segons l'Anuari dels Valors (2016), en les aportacions periodístiques trobem quatre elements comuns a les propostes polítiques populistes: discurs de confrontació del poble contra les elits; vehiculació amb la societat a través de lideratges carismàtics; simplificació demagògica dels problemes i les solucions; i finalment, l'ús accentuat de les emocions per propiciar l'adhesió de les masses indignades. En aquest sentit, podem relacionar l'auge del populisme amb d'altres problemes de l'actualitat:

³³ Bosch, J.R, Brunet, F. i Rosiñol, J. (2017, 20 DE ENERO). *Realidad virtual, posverdad y populismo*. El Confidencial.

³⁴ Fundació Carulla (2016) Anuari dels valors 2016. Barcelona: Fundació Carulla.

Arreu d'Occident, diversos segments socials s'han vist particularment afectats per les conseqüències de la globalització i la crisi econòmica i, davant la por per la pèrdua del que fins aleshores eren les seves expectatives de futur han buscat consol i seguretat en solucions simplistes. (...) Els analistes assenyalen una greu involució econòmica acompanyada d'una involució social: l'augment de la diversitat cultural inherent a la globalització ha estat aprofitada pel neoliberalisme per trencar els lligams comunitaris. Valors com la igualtat, la solidaritat i la justícia social han patit un progressiu deteriorament i pèrdua de presència en la vida pública, fet que ha donat pas a un revifament dels valors individualistes i a posicions aïllacionistes i reaccionàries. (Anuari dels Valors, 2016: 16).

Arran d'aquesta descripció, podem veure que la noció de veritat i de mentida s'ha anat deflagrant a la mateixa vegada que valors com ara la justícia social o la solidaritat. El discurs racional, la democràcia, el debat, i alhora, la veritat, semblen trobar-se en hores baixes. La nostra època es caracteritza per estar fonamentada per un gran ventall de possibilitats que, mitjans com ara la tecnologia, posen al nostre abast d'una forma extraordinària. Al mateix temps, sembla que existeixi un sentiment general de desànim i, com a conseqüència, acceptem la mentida mitjançant la 'convenció social' – com afirmen Friedrich Nietzsche i Steve Tesich (Síndrome de Watergate) – per a poder sobreviure. La ciutadania comença a no voler saber la veritat, i ho vol a qualsevol preu. Poc a poc, creences bàsiques que sovint són externes a nosaltres comencen a descriure el nostre ésser i nosaltres, com a subjectes, ens percebem també a nosaltres mateixos i al món exterior. La noció de realitat es veu difuminada: s'ha produït una deflació de la idea de 'veritat' en una època on sembla que la sinceritat emocional s'hagi convertit en gairebé un element epistemològic. La veritat dels enuncisats deixa d'estar en el que explícitament es diu, sinó en allò que volem dir de forma implícita, tal i com ocorre en els relats de ficció. Es tracta d'un debat complex que abasta àmbits que van més enllà de la filosofia o la sociologia: parlem, per exemple, d'antropologia. Podríem titllar, tot això, de 'post-modernitat'?

Tal i com ja ha estat mencionat en el capítol introductori, aquest treball pretén ser, només, una petita pinzellada del que podria abastar un projecte d'investigació de llarga durada. A través d'aquest treball, s'han intentat respondre – el màxim acurat possible, tenint en compte les circumstàncies i la complexitat de la temàtica – algunes de les qüestions que més afloren en el debat periodístic actual, a banda de posar en relleu que el concepte de 'post-veritat' no es tracta d'una noció estrictament recent, sinó que l'estudi i la recerca de la veritat ha estat, des de sempre, una de les qüestions principals de la filosofia, per exemple.

7. BIBLIOGRAFIA

Al-Rodhan, N. (2017) Post-Truth Politics, the Fifth Estate and the Securitization of Fake News. *The Global Policy*. Recuperat de <https://www.globalpolicyjournal.com/blog/07/06/2017/post-truth-politics-fifth-estate-and-securitization-fake-news>

Alterman, E. (2004) *When Presidents Lie: A History of Official Deception and Its Consequences*. Nueva York: Viking Press

Appelbaum, B. (2016, 16 de septiembre) Conflicting Policy From Trump: To Keep, and Remove, Tax Cut. *The New York Times*. Recuperat de https://www.nytimes.com/2016/09/17/us/politics/trump-tax-plan.html?_r=0

Bejegas J. (2016) *Por qué la teoría de la 'posverdad' es mentirà*. Recuperat de https://www.vozpopuli.com/game_over/posverdad-mentira_7_976172377.html

Bosch, J.R., Brunet, F., Rosiñol, J. (2017, 20 De Enero) Realidad virtual, posverdad y populismo. *El Confidencial*. Recuperado de: https://blogs.elconfidencial.com/mundo/tribuna-internacional/2017-01-20/populismo-politica-realidad-virtual-brexit-trump_1318989/

Cavelrio Gonzalez, M., Rivara Kamaji, G. (2004) *Entre hermeneuticas*. México: UNAM

Crouch, C. (2004) *Post-democracy*. Cambridge: Polity

Conill, J. (2007). *El poder de la mentira. Nietzsche y la política de la transvaloración*. Madrid: Tecnos.

De Carreras, F. (2017, 15 de febrero). En tiempos de posverdad. *El País*. Recuperado de http://ccaa.elpais.com/ccaa/2017/02/14/catalunya/1487102433_810474.html

De La Serna, V. (2017, 02 de enero). Un año de 'posverdad' en el periodismo. *El Mundo*. Recuperado de <http://www.elmundo.es/television/2017/01/02/586a9993e2704e10488b4617.html>

Duch, LL., Chillon, A. (2012) *Un ser de mediaciones: antropología de la comunicación. Vol I*. Barcelona: Herder.

Durandin, G. (1995). *La información, la desinformación y la realidad*. Barcelona: Paidós Ibérica, S.A

Escudero Perez A. (2011) *Nietzsche y la hermenéutica filosòfica*. Recuperat de <https://www.lacavernadeplaton.com/articulosbis/nietzscheherme1011.htm>

Fraguas de Pablo, M. (2016). La desinformación en la sociedad actual. *Cuadernos.Info*, (3). <https://doi.org/10.7764/cdi.3.887>

Fundació Carulla (2016) *Anuari dels valors 2016*. Barcelona: Fundació Carulla.

Grijelmo, A. (2016) *Posverdad que sí*. Recuperat de https://elpais.com/elpais/2016/12/23/opinion/1482487201_515458.html

Grondin, J. (2009). Hay que incorporar a Nietzsche a la hermenéutica?. Razones de una pequeña resistència. *Revista de la Sociedad Española de Estudios sobre Friedrich Nietzsche* (#29), #53-#66. Doi: 1578-6676

Kreitner, R. (2006) *Post-Truth and Its Consequences: What a 25-Year-Old Essay Tells Us About the Current Moment*. Recuperat de <https://www.thenation.com/article/post-truth-and-its-consequences-what-a-25-year-old-essay-tells-us-about-the-current-moment>

Lakoff, G. (2004) *No pienses en un elefante*. (#2007). Madrid: Editorial Complutense.

Nietzsche, F. (2000) *Sobre verdad i mentira en sentido extramoral*. Madrid: Dialogo

Puntí, J. (2016, 25 de noviembre). La posverdad de las mentiras. *El Periódico*. Recuperado de <http://www.elperiodico.com/es/noticias/opinion/articulo-opinion-jordi-punti-posverdad-5651720>

Ricoeur, P. (1965) *Acerca de la interpretación*. Buenos Aires: siglo XXI

Roberts, D. (2010) Post-Truth Politics. *Grist*, Recuperat de <https://grist.org/article/2010-03-30-post-truth-politics/>

Vattimo, G. (2002) *Diálogo con Nietzsche*. Madrid: Paidós.

Villar Pujol M. (2012) Una anàlisi de "Sobre veritat i mentida en sentit extramoral" de Friedrich Nietzsche. Recuperat de https://issuu.com/mvillar2/docs/una_analisi_de_sobre_veritat_i_mentida_en_sentit